

ODBORNÉ ŠKOLY PRE ŽENSKÉ POVOLANIA 1922 – 1934

Adriana KIČKOVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra histórie
Hodžova 1, 949 74 Nitra, akickova@ukf.sk

KIČKOVÁ, Adriana. Specialized schools for female professions 1922 – 1934. Following article describes organization of specialized schools for women stated in Normal Organizational Statute of Specialized Schools for Female Professions in 1922 and 1934. Described are instructions about the administration, teachers and students.

Kľúčové slová: odborné školy pre ženské povolania; ženy; Československá republika;

Keywords: Specialized Schools for Female Professions; women; Czechoslovak republic;

Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik nových štátov¹ viedol k zmenám, ktoré zodpovedali novej geopolitickej situácii. Nové pomery sa následne premietli do všetkých oblastí a systémov správy vrátane školstva a vzdelávania. Československá republika ako nový štát mala v otázke školstva pomerne ťažkú úlohu. Odlišnosti vo vzdelávacej sústave sa prejavovali v organizácii školskej sústavy ako takej, obsahovej náplni predmetov (od vyučovacieho jazyka po dejepis), časovej dotácii atď. Všetko v dôsledku predchádzajúceho štátneho zriadenia. Napriek panujúcim nejasnostiam trojstupňová organizačná štruktúra školstva zostávala v Československej republike zachovaná. Základný kameň predstavovali ľudové a meštianske školy a detské opatrovne. Druhý stupeň reprezentovali stredné školy (klasické gymnáziá, reálne gymnáziá, reformné reálne gymnáziá a reálky) a odborné školy (obchodné, priemyselné, špecializované odborné školy podľa priemyselného odvetvia, hospodárske, učňovské a školy pre ženské povolania). Podľa spôsobu financovania boli verejné a súkromné. Tretí stupeň predstavovali vysoké školy.² Všetky uvedené úrovne prechádzali od roku 1918 postupnou

¹ ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián. Slovensko v Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2004, 687 s.; FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan. V medzivojnovom Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2012, 543 s.; BYSTRICKÝ, Valerián – KOVÁČ, Dušan – PEŠEK, Jan. Kľúčové problémy moderných slovenských dejín. Bratislava: Veda, 2012, 395 s.; OLIVOVÁ, Věra. Dějiny první republiky. Praha: Karolinum, 2000, 359 s.

² KÁZMEROVA, Lúbia. Medzivojnové premeny školstva a kultúry. In Ferencuhová, Bohumila – Zemko, Milan (ed.). V medzivojnovom Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2012, s. 156.

transformáciou podľa potrieb nového štátneho zriadenia. Najzásadnejšie zmeny priniesli nové pomery do oblasti vzdelávania dievčat a žien na území Slovenska.³

Odborné školy pre ženské povolania začali na území Slovenska vznikať až po vzniku Československej republiky.⁴ Prvé školy tohto typu začali fungovať v krátkom čase, od školského roku 1919/1920. Medzi prvými zriadenými bola dievčenská odborná škola založená spolkom Živena v Turčianskom Svätom Martine.⁵ Keďže v českom prostredí tento typ škôl už fungoval, ale na území Slovenska sa rozbiehal takpovediac na „zelenej lúke“, bolo potrebné zjednotiť predpisy pre zkladanie týchto škôl, definovať po novom ich druhy, ako i vnútornú organizáciu. Unifikáciu a organizáciu tohto typu škôl upravoval zákon č. 75 zo 17. februára 1922. Rozdelil odborné školy pre ženské povolania na: 1. rodinné školy (živnostenské a gazdinské), 2. vyššie školy pre ženské hospodárske povolania a sociálnu službu.⁶ Novelizácia prijatého opatrenia sa uskutočnila v podobe zákona č. 252 z 20. decembra 1923. Ten zrušil menované typy škôl a ustanovil len jeden typ – *odborné školy pre ženské povolania*. Boli to školské zariadenia, ktoré pri vyučovaní venovali hlavnú pozornosť šitiu a úprave bielizne, ženským a detským šatám i zručnostiam potrebným na vedenie domácnosti.⁷ Delili sa na verejné a súkromné.⁸ Prijatý zákon sa svojím obsahom nevzťahoval na územie Podkarpatskej Rusi. Podrobne rozpracované predpisy o druhoch odborných ženských škôl, ich správe, učiteľoch, žiačkach i hospodárení vydalo ministerstvo školstva a národnej osvety 7. mája 1925 v podobe výnosu „*Dočasný normálny organizačný štatút odborných škôl pre ženské povolania*“. Na jeho základe bol účel odborných škôl pre ženské povolania definovaný takto:

1. teoreticky a prakticky vychovávať a vzdelávať dievčatá, školy odrastené, podľa zvýšených požiadaviek, ktoré doba kládla na ženu gazdinku, matku a občianku;
2. prehĺbovať odborné znalosti žien a povznášať vôbec úroveň ženského vzdelávania;
3. pripravovať na samostatné povolanie v živnosti alebo službe sociálnej, alebo hospodársko-administratívnej.⁹

³ Z hľadiska obsahového zamerania tento typ poskytovaného vzdelania sa v predchádzajúcom období spájal so súkromnou iniciatívou rozličných reholí. Od 60. rokov 19. storočia sa v českom prostredí vo zvýšenej miere v tejto oblasti angažovali dobročinné spolky. Pod štátnu správu v podobe ministerstva kultu a vyučovania sa dostali odborné školy nariadením zo 6. augusta 1906 a 17. januára 1907. V roku 1908 bol pre odborné ženské školy vydaný organizačný štatút spolu s učebnou osnovou. Uvedené nariadenia platili len pre Čechy v Rakúsko-Uhorskej monarchii.

⁴ V Čechách (počas existencie bývalej rakúsko-uhorskej monarchie) tento typ škôl existoval už pred vznikom Československej republiky.

⁵ BILČÍK, Jozef. Vývoj školstva na Slovensku do roku 1960 a spracovanie písomností. In Slovenská archivistika, 1974, ročník IX., č. 1, s. 132; VALACH, Július. Činnosť Živeny v medzivojnovom období. In Kmetianum, 2005, ročník X., č. 1, s. 55 – 56.

⁶ Zákon č. 75 zo 17. februára 1922, paragraf č. 3.

⁷ Normální organizační statut odborných škol pro ženské povolání. Praha: SNP, 1938, s. 3.

⁸ Verejné školy financoval výhradne štát alebo štát v súčinnosti s inou inštitúciou, alebo iná verejnoprávna inštitúcia, napr. obec.

⁹ Normální organizační statut a učební osnovy odborných škol pro ženské povolání. Praha: SPN, 1925, s. 5.

Z hľadiska organizácie rozdeľoval odborné školy pre ženské povolania do nasledujúcich kategórií:

1. školy rodinné (ročné, dvojročné),
2. päťmesačné školy pre vedenie domácnosti a päťmesačné školy kuchárske,
3. živnostenské pracovne (na šitie bielizne, šiat, na vyšívanie, pre modistky; avšak podľa potreby aj pre iné odbory ako vytváranie čipiek, rukavičiek atď.),
4. školy pre sociálnu službu s pripojenou školou pestúnok,
5. ľudové dievčenské školy pokračovacie (ročné, dvojročné),
6. kurzy ľudové (zamerané na šitie bielizne, šitie šiat, pre modistky, kurzy varenia, kurzy zamerané na pranie, žehlenie a iné práce domáce, na výchovu a opatrovanie detí, na vedenie domácnosti),
7. kurzy špeciálne:
 - odboru odevníckeho (zamerané na kreslenie strihov na bielizeň alebo šaty, na aranžerstvo, na výzdobu bielizne alebo šiat, pranie a žehlenie jemnej bielizne, žehlenie leskom, vyšívanie, paličkovanie čipiek, úpravu dámskych klobúkov, drobné práce ozdobné),
 - odboru gazdinského (pre jemnú kuchyňu a zaváranie).¹⁰

Novelizácia predpisu sa uskutočnila opätovne formou výnosu ministerstva školstva až 17. februára 1934.¹¹ Pokiaľ ide o obsah, nový výnos, rozdelený do siedmich oddielov, definoval presnejšie podmienky celkového fungovania škôl. Od spôsobu a požiadaviek na zriadenie takýchto škôl cez obsah výučby až po podmienky hospodárneho vedenia jednotlivých typov odborných škôl pre ženské povolania. Predpis z roku 1934 jemne modifikoval účel tohto typu škôl v poslednom bode oproti predchádzajúcemu zneniu. Účel ženských škôl videl v príprave žien na samostatnú činnosť „len“ v ženských povolaniach.¹²

Z hľadiska založenia ženských škôl iniciátor či iniciátorka založenia súkromného školského zariadenia predkladali žiadosť na ministerstvo školstva. Dokument musel obsahovať presné zdôvodnenie dôležitosti založenia takejto školy v regióne či obci, ďalej zoznam miestností na vyučovanie (od zborovne po triedy), potvrdenie o zdravotnej spôsobilosti miestností na vyučovanie, (trojmo) budúci organizačný štatút (obsahujúci prijímacie podmienky, podmienky zápisu, školské poplatky) a (trojmo) učebné osnovy budúcej školy. Ak žiadosť podával spolok či odborná organizácia, museli predložiť okrem vyššie uvedeného aj meno budúcej správkyne vrátane jej rodného listu spolu s dokladom o jej štátnej

¹⁰ Normální organizační statut, ref. 9, s. 5-6. Na vytvorenie predstavy o učebných osnovách uvádzam učebné osnovy školy rodinnej dvojročnej. Povinné predmety: vyučovací jazyk, vychovávateľstvo, zdravotná a starostlivosť o dieťa, občianska náuka, počty, náuka o potravinách, šitie prádla a náuka o látkach, šitie šiat a modistvo, varenie, domáce hospodárenie a stolovanie, hospodárske cvičenia, pranie a žehlenie, telocvik, spev. Medzi nepovinné predmety sa radil cudzí jazyk, resp. iné predmety podľa aktuálneho záujmu študentiek. Celkové zameranie vyučovania smerovalo k potrebám praktického života. Teória bola obmedzená na nevyhnutnú mieru. Najväčšiu časovú dotáciu mal predmet varenie. Pozri Normální organizační statut, ref. 9, s. 7-13.

¹¹ V roku 1934 bolo československých odborných škôl 102, zhruba 40 nemeckých a jedna maďarská. PLACHT, Otto – HAVELKA, František. Příručka školské a osvětové praxe. Praha: SPN, 1934, s. 1149 – 1150; BILČIK, ref. 5, s. 132-133.

¹² Normální organizační statut, ref. 7, s. 5-6.

príslušnosti i mravnej bezúhonnosti. Podklady dopĺňalo čestné vyhlásenie danej osoby, že škola bude predstavovať jej hlavnú pracovnú činnosť.

Podľa druhu sa tento typ škôl, na základe výnosu z roku 1934, členil do dvoch samostatných kategórií:

1. Denné školy

- A. Dvojročné ženské odborné školy (živnostenské pracovne, školy pre vychovávateľky, školy pre sociálnu službu, školy pre vzdelávanie ústavných správkyní, odborné školy modistické).
- B. Jednoročné školy rodinné (ročná škola rodinná, rodinná škola pre abiturientky; päťmesačná škola pre vedenie domácnosti, päťmesačná škola kuchárska, ročná škola kuchárska, školy pre pestúanky v domácnosti).
- C. Učiteľské ústavy pre odborné školy ženských povolání.

2. Kurzy

- A. Ľudové ženské školy pokračovacie (poskytovali vedomosti potrebné na vedenie domácnosti a výchovu detí ženám cez deň zamestnaným).
- B. Školy pre pomocníčky v domácnostiach (ročné alebo dvojročné).
- C. Kurzy ľudové a špeciálne:
 - Ľudové (kurzy zamerané na šitie bielizne, na šitie šiat, pre modistvo, zamerané na varenie, na pranie, žehlenie a iné domáce práce, na starostlivosť o dieťa, na výchovu detí, na vedenie domácnosti a ďalšie podľa potreby).
 - špeciálne, poskytovali podrobnejšie znalosti v príslušných odboroch. Vnútorne sa členili takto:
 1. *špeciálne kurzy odboru odevníckeho* (kurzy zamerané na šitie bielizne alebo šiat, kreslenie strihov na bielizeň alebo na šaty, aranžérstvo, na výzdobu bielizne alebo šiat, pranie a žehlenie jemnej bielizne, vyšívanie, paličkovanie čipiek, úpravu dámskych oblúkov, drobné práce ozdobné a iné kurzy podľa potreby);
 2. *špeciálne kurzy odboru gazdinského* (kurzy zamerané na varenie, správnu výživu, detskú stravu, diétu, vegetariánsku stravu, jemnú kuchyňu, studenú kuchyňu, zaváranie a ďalšie kurzy podľa potreby).¹³

Vo všeobecnosti odborné školy pre ženské povolania spravovali riaditelia alebo správcovia za súčinnosti kuratória a dozoru ministerstva školstva a národnej osvety. Kuratórium ako „riadiaci orgán“ sa z hľadiska kompetencií staralo predovšetkým o výučbové miestnosti, spravovalo finančné prostriedky potrebné na chod školy, určovalo výšku poplatkov (ktoré však muselo schváliť ministerstvo), ustanovovalo riaditeľa a učiteľov, poskytovalo úľavy alebo celkové odpustenie školného, udeľovalo štipendiá žiakom na základe prospechu a správania, zostavovalo každoročný rozpočet pre školu. V prípade potreby kuratórium

¹³ PLACHT – HAVELKA, ref. 10, s. 1151-1152; Normální organizační statut, ref. 7, s. 5-6. V školnom roku 1937/1938 bolo na Slovensku 20 odborných škôl pre ženské povolania. KÁZMEROVÁ, Ľubica. Vznik a rozvoj slovenského školstva. In V medzivojnovom Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2012, s. 165.

uskutočňovalo zásahy do organizačného štatútu školy. Z hľadiska personálneho obsadenia v kuratóriu zasadali zástupcovia „vydržovateľov školy“, zástupcovia zainteresovaných spolkov a organizácií, zástupca príslušnej obchodnej a živnostenskej komory, zástupca, resp. zástupcovia učiteľského zboru, riaditeľ, resp. správca školy; rovnako i ministerstvo školstva bolo oprávnené vyslať do kuratória svojho zástupcu.¹⁴ Kuratórium ako orgán zasadalo minimálne štyrikrát ročne. Mimoriadne schôdze zvolával predseda, kedykoľvek to uznal za vhodné alebo ak to navrhli 2/3 členov; v takom prípade sa zišli najneskôr do 14 dní. O priebehu schôdze a prijatých uzneseniach sa vypracovával písomný záznam. Riaditeľ/správca školy z hľadiska kompetencií zodpovedal za celkový stav školy zo stránky administratívnej i pedagogicko-didaktickej. Rozsah jeho povinností bol široký. Vykonával s pomocou pedagógov každoročný zápis žiakov, dbal na správne vedenie triednych kníh a katalógov, od každého učiteľa v zbore požadoval do 16. septembra podrobný rozvrh učiva jeho predmetu, zvolával porady zboru (úvodné¹⁵, kvalifikačné porady, v prípade potreby mimoriadne porady).¹⁶ Stanovoval na začiatku každého školského roka pre každú triedu/kurz triednu učiteľku/učiteľa¹⁷, správcu zbierok pomôcok, zostavoval rozvrh hodín, vykonával hospitácie, dozeral na školský inventár, viedol úradnú korešpondenciu školy.¹⁸ Agenda riaditeľa mala presne stanovené termíny, pomenované *kalendárium*, uvádzajúce na každý mesiac konkrétny dokument, vzor spracovania a presný dátum, dokedy ho bolo potrebné doručiť ministerstvu školstva.¹⁹ Najdôležitejšia

¹⁴ Členom kuratória mohol byť len československý štátny občan, ktorý mal právo voliť do obecného zastupiteľstva. Funkčné obdobie trvalo 3 roky. Členstvo v kuratóriu bolo čestné a vykonávalo sa bez nároku na finančnú odmenu.

¹⁵ Na základe porady bola vytvorená tzv. „zahajovacia správa“ v počte dvoch exemplárov. Obsahovala rozvrh hodín na prvý polrok, zoznam kurzov a nepovinných predmetov, výsledok zápisu na škole, zoznam učebníc. Vyučovacie predmety, pre ktoré nebola žiadna učebnica, sa museli uviesť zvlášť a zdôvodniť príčiny tohto stavu. „Zahajovacia správa“ sa predkladala do 16. septembra príslušného roka. Pri školách, kde pôsobilo viac ako 10 interných učiteľských osôb, sa podávala do konca septembra. Normální organizační statut, ref. 7, s. 9 -21.

¹⁶ Riaditeľ/správca do 7. septembra daného školského roka podával ministerstvu školstva a národnej osvety stručnú správu o výsledku zápisu do školy.

¹⁷ Triedna učiteľka predstavovala akéhosi prostredníka medzi žiakmi a pedagogickým zborom. Prostredníctvom nej riaditeľ oznamoval žiakom dôležité správy, udeľoval pokyny. Hlavnou povinnosťou triednej učiteľky bolo viesť pedagogickú dokumentáciu, napr. vysvetliť na začiatku roka žiakom školský poriadok, zostaviť abecedný zoznam žiakov, stanoviť zasadací poriadok v triede, oznámiť žiakom rozvrh hodín a rozvesiť ho v triede, dozerať na poriadok a čistotu v triede, vyplniť správy a vysvedčenia, založiť triednu knihu, zapisovať vymeškané hodiny, podávať rodičom správy o prospechu podľa známok zapísaných v katalógu, oznamovať žiakom výsledok kvalifikačných porád atď. Normální organizační statut, ref. 7, s. 35-37.

¹⁸ Štátne odborné školy boli postavené na úroveň štátnych úradov a používali oslobodenie od platenia poštovného (i dopravného) v kontakte s inými štátnymi alebo celkovo verejnými úradmi, ako i v styku s úradnými stranami, ak išlo o verejný záujem. Obálky oslobodené od poplatkov sa označovali vetou „ve věci vyučování prosto poštovného“.

¹⁹ Ako príklad uvádzam niektoré vybrané podnety spojené s mesiacom, v ktorom im riaditelia museli venovať pozornosť. V septembri (dodatočný zápis, porada o oslobodení od školného, prihlášky učiteľiek na skúšku spôsobilosti), októbri (štátny sviatok, propagácia šetrnosti), novembri (porady o učebných pomôckach, skúšky spôsobilosti, kvalifikačná porada), decembri (podpory z domácich fondov), januári (klasifikačná porada, vyúčtovanie školného za I. polrok),

správa vytvorená riaditeľom pre ministerstvo školstva (v piatich vyhotoveniach) po ukončení školského roka, zaslaná najneskoršie do 15. júla daného roka, bola tzv. *výročná (záverečná) správa*.²⁰ Od jej obsahu záviselo ďalšie fungovanie školy vrátane prípadných mimoriadnych dotácií. Kontrolu fungovania škôl od hospodárenia po obsahovú náplň jednotlivých predmetov zabezpečovali externé inšpekcie minimálne raz do roka. Pre tento druh škôl jestvovali dvojaké kontroly, ministerské (týkali sa celého stavu školy zo stránky didakticko-pedagogickej)²¹ a odborné (týkali sa jednotlivých odborov zastúpených na škole).²²

Pedagogický zbor

Pedagógovia odborných škôl pre ženské povolania sa delili do dvoch kategórií, na *štátnych* (buď *definitívni*, alebo *zmluvní*) a *neštátnych* (*stáli*, *dočasní zmluvní*, *výpomocní* a *zastupujúci*). Osoba, ktorá sa chcela stať učiteľom na odbornej škole, musela splniť najprv podmienky *všeobecné* (československá štátna príslušnosť, telesné a duševné zdravie potvrdené úradným lekárom, mravná zachovalosť, vek medzi 18. a 40. rokom života doložený krstným listom) a *zvlášťne* (odborná spôsobilosť na daný predmet).²³ Po naplnení požiadaviek a úspešnom „konkurze“ zís-

vo februári (rozvrh hodín na II. polrok, učiteľská porada o odpustení školného), v marci (narodeniny T. G. Masaryka, mierová polhodinka), máji (deň Československo-rumunskej vzájomnosti), júni (revízia žiackej knižnice, záverečná porada, zápis a uzavretie školského roka, zaistenie prázdninových opráv), júli (žiadosti cudzincov o prijatie do ústavu, záverečná správa ministerstvu). Riaditeľ musel uchovávať a následne inšpekčným orgánom ministerstva predkladať napr. rokovací (podací) protokol, Vestník ministerstva školstva a národnej osvety od roku 1918, organizačný štatút zariadenia schválený ministerstvom školstva, učebné osnovy, zápisy porád učiteľského zboru, osobné výkazy učiteľstva, triedne katalógy a triedne knihy, zápisy o prijímacích skúškach, zoznamy žiakov oslobodených od telocviku a spevu, evidenciu všeobecne vylúčených žiakov, inventáre a katalógy knižnice, účty bežného školského roka, archív, knihu vychádzok, kam sa zapisovali exkurzie a výlety, zbierku tlačí potrebných pre chod školy a kroniku ústavu (obsahovala dejiny školy od jej založenia, správy z každého školského roka, zmeny v učiteľskom zbore, významné udalosti a exkurzie, stavebné úpravy v škole, inšpekcie, návštevy významných osobností, dobročinné zariadenia pri škole, zdravotný stav žiakov a štatistické prehľady). Normální organizační statut, ref. 7, s. 16-20.

²⁰ Obsahovala zloženie kuratória a počet jeho schôdzí, zoznam všetkých učiteľov vrátane predmetov, ktoré vyučovali v jednotlivých triedach, zoznam zamestnancov ústavu, počet uskutočnených porád, mimoškolskú činnosť učiteľov, zdravotný stav učiteľov a žiakov za predchádzajúci rok, správanie žiakov, charakteristiku sociálnej starostlivosti o študentky, odborné exkurzie, výlety a oslavy, výstavy žiakov, inšpekcie, štatistiku žiakov (abecedný zoznam a rodisko), zoznam učebníc na ďalší školský rok podľa oddelení a ročníkov (pri každej učebnici bolo potrebné napísať miesto a rok vydania, meno vydavateľa a ministerský výnos, ktorým bola kniha schválená).

²¹ Ministerská inšpekcia sledovala celkový stav školy, jednotlivých miestností, realizáciu predpisov, správu zbierok, sociálnu starostlivosť o študentky, pôsobenie riaditeľa a učiteľov na škole, administratívnu správu školy, mimoškolské aktivity. Normální organizační statut, ref. 7, s. 20-21.

²² Odborná inšpekcia zamerala pozornosť na odbornú kvalifikáciu učiteľov, vyučovacie výsledky učiteľov, stav a správu odborných zbierok a knižníc, stav a správu odborných dielní. Prípadné zistené nedostatky u konkrétneho pedagóga sa preberali s každým učiteľom zvlášť za prítomnosti riaditeľa alebo jeho zástupcu. Normální organizační statut, ref. 7, s. 20-21.

²³ Ak sa na škole uvoľnilo miesto, oznámila sa daná skutočnosť ministerstvu školstva, ktoré následne zriadilo ďalšie potrebné úkony.

kal nový učiteľ/ učiteľka *ustanovujúci dekrét*. Spravidla obsahoval výzvu k nastúpeniu na miesto a výzvu na vykonanie služobnej prísahy (u definitívneho učiteľa) a sľubu (u učiteľa zmluvného).²⁴ O vykonaní tak prísahy, ako i sľubu sa vyhotovoval úradný protokol podpísaný jednak príslušným pedagógom, jednak riaditeľom vzdelávacej inštitúcie. Najmä v prvých rokoch po vzniku Československej republiky predstavoval dôležitý bod nielen pre kariérny postup učiteľa z hľadiska štátovychovného. Tvoril súčasť osobného spisu každého pedagóga či pedagogičky.²⁵ Učiteľia ako osoby odovzdávajúce vedomosti ďalšej generácii boli pravidelne hodnotení. V prvom rade išlo o odbornú spôsobilosť. Stávala sa predmetom každoročného posudzovania prostredníctvom tzv. *kvalifikačnej komisie*. Každého učiteľa hodnotila komisia komplexne. Dôkladne preverovala celkové učiteľské schopnosti kvalifikovanej osoby, pričom „kvalitu“ učiteľa vyjadřila záverečným slovným hodnotením vo forme známky. Najlepšie výsledky sa hodnotili slovom *výborný*, najhoršie slovom *neprimeraný*. Ďalším každoročne sledovaným parametrom bolo vystupovanie učiteľa tak na pracovisku, ako i mimo neho. Rovnako so slovným hodnotením. Vzniknutý posudok, vzťahujúci sa na konkrétneho pedagóga, sa končil jasným vyjadrením o vhodnosti či nevhodnosti ďalšieho pôsobenia daného učiteľa na škole pre ženské povolania.²⁶

Všeobecne (na základe štatútu z roku 1934) môžeme definovať povinnosti učiteľov odborných škôl pre ženské povolania takto: svedomite vyučovať predmety stanovené úväzkom, zachovávať nariadenia riaditeľa, pomáhať pri zápise žiakov a zostavovaní rozvrhu hodín, robiť svedomito zápisy do triednej knihy, uskutočňovať hospitácie minimálne jednu hodinu týždenne u iných členov učiteľského zboru podľa pokynov riaditeľa školy, udržiavať poriadok v škole.²⁷ Platy, ako

²⁴ Definitívni učiteľia vykonávali prísahu na základe nariadenia č. 101 z 29. decembra 1918. Služobná prísaha definitívnych pedagógov z 29. decembra 1918 znela: „Prísahám a sľubujem na svoju česť a svedomie, že Československé republiky budem vždy verný a jej vláde poslušný, že budem veškeré státné zákony zachovávať, všetky svoje úradné povinnosti podľa platných zákonů a nařízení vykonávať pilně, svedomitě a nestranně, úradného tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budem dbáti.“ Zmluvní učiteľia vykonávali sľubu na základe nariadenia vlády č. 179 z roku 1919. Služobný sľub zmluvných učiteľov z roku 1919 znel: „Sľubujem na svoju česť a svedomie, že Československé republiky budem vždy verný a jej vláde poslušný, že budem veškeré státné zákony zachovávať, všetky svoje úradné povinnosti podľa platných zákonů a nařízení vykonávať pilně, svedomitě a nestranně, úradného tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budem dbáti.“

²⁵ Spôsob ich vedenia obsahoval výnos ministerstva školstva a národnej osvety z 28. decembra 1927 č. 119.542-S/3. Záujmy učiteľov odborných škôl pre ženské povolania zastupovalo samostatné Združenie učiteľstva odborných škôl pre ženské povolania v Československej republiky založené ešte v roku 1914. Premenované bolo v roku 1928 na Zväz odborných škôl pre ženské povolania. Vlastným tlačovým orgánom bol Věstník ženského školství odborného vychádzajúci od roku 1920 s periodicitou štyri čísla do roka.

²⁶ Hodnotiaca stupnica obsahovala jedno z nasledujúcich vyjadrení – veľmi vhodný, vhodný, menej vhodný a nevhodný. Povinnosti a práva štátom platených učiteľov obsahovala tzv. služobná pragmatika učiteľská č. 319 z 28. júla 1917. Zmeny sa realizovali postupne.

²⁷ Podľa vládneho nariadenia zo 17. júla 1928 č. 132 bola najvyššia učebná výmera stanovená pre riaditeľov na 13 náukových hodín týždenne. Profesorom a učiteľom v náukových predmetoch stanovil predpis 21 hodín týždenne, v iných predmetoch 25 hodín týždenne, vo vyučovaní v dielňach 40 hodín týždenne. To, ktoré predmety mali byť považované za náukové, stanovoval minister školstva po dohode s ministrom financií. Nariadenie vstúpilo do platnosti 1. septembra

i ďalšie pomery štátnych učiteľov boli upravené zákonom č. 103 z 24. júna 1926. Sledovaného typu škôl sa týkali paragrafy 66 až 82.²⁸

Vyučované predmety vo všeobecnosti predstavovali dve základné kategórie. Išlo o predmety náukové a nenáukové. Medzi *náukové* na odborných školách pre ženské povolania patrili: dejiny vzdelanosti, národné hospodárstvo, náuka o domácom hospodárení, náuka o krojoch, náuka o látkach, náuka o potravinách, náuka o sociálnej starostlivosti, občianska náuka, starostlivosť o dieťa, počty, jazyky, spoločenská výchova, teloveda a zdravoveda, účtovníctvo, prírodoveda, vlastiveda, vychovávateľstvo, živnostenské písomnosti a zákony, praktické cvičenia. Medzi predmety *nenáukové* sa radili hospitácie v materskej škole a humanitných ústavoch (prax), hospodárske cvičenia, hudba, konferenčné hodiny, kreslenie, modistvo, kreslenie strihov, práce ozdobné, práce výtvarné a výchovné, spracovanie bielizne, šitie bielizne, šitie šiat, telesná výchova, telocvik, varenie, vyšívanie a spev.²⁹ Konkrétne skladba predmetov, časová dotácia i obsah záviseli od druhu školy pre ženské povolania, resp. kurzu.

Študentky

Žiačky odborných škôl pre ženské povolania tvorili tri samostatné kategórie. *Riadne* (navštevovali všetky predmety), *mimoriadne* (navštevovali len niektoré predmety) a *účastníčky kurzov*.³⁰ Konkrétne prijímacie podmienky záviseli od typu školy a kategórie budúcej žiačky.³¹ Prijímanie žiačok do odborných škôl pre

1928. Dopĺňali ho aj výnosy ministerstva školstva z 28. septembra 1928 č. 119.302-III; z 12. februára 1929 č. 13.384/29-III a 10. septembra 1928 č. 119.877/III.

²⁸ Pedagógovia mali nárok na zľavu z cestovného na železničiach. K žiadosti o vyhotovenie preukazu na zľavu pripojili fotografiu. Preukážku na prednej strane podpísal dotýčny učiteľ a na zadnej strane ju potvrdila škola, kde pedagóg vyučoval. Za vyhotovenie sa platilo vo forme kolkov. V prípade, že učiteľ bol preložený na iné pôsobisko na príkaz nadriadených, hoci len dočasne, mal nárok na úhradu cestovných a sťahovacích výdavkov. Výnos ministerstva školstva a národnej osvety z 29. septembra 1922 č. 100.957.

²⁹ Ak bola k predmetu vydaná schválená učebnica, mala sa používať. Diktovať poznámky náhradou za učebnice sa povoľovalo iba výnimočne, ak k predmetu nebola publikovaná ani učebnica, ani príručka. Ministerstvo školstva odporúčalo vzhľadom na to, že učebnice podľa predpisov obsahovali maximum učiva, aby sa v prípade nepriaznivých pomerov radšej prebralo menej učiva, ale do hĺbky. Zásady pri koncipovaní učebníc uvádzal výnos ministerstva školstva a národnej osvety z 3. júla 1928 č. 41.260-II a zo 6. decembra 1932 č. 136.546-I.

³⁰ Riadne študentky sa prijímali na konci júna, mimoriadne, ak bolo miesto, koncom prázdnin, a to v auguste. Ak sa nová žiačka chcela zapísať, dostavila sa v určenej dobe v sprievode rodiča alebo jeho zástupcu, predložila krstný alebo rodný list, doklad o československom štátnom občianstve a posledné školské vysvedčenie.

³¹ Budúce riadne študentky pred nástupom do 1. ročníka dvojročnej ženskej odbornej školy museli preukázať absolvovanie minimálne tretieho ročníka meštianskej školy verejnej alebo súkromnej s právom verejnosti. Museli byť československými štátnymi občiankami a dovrieť 14. rok života. Pred nástupom do 2. ročníka dvojročnej odbornej školy sa museli preukázať, že úspešne zvládli prvý ročník tejto školy alebo ročnú školu rodinnú a vykonali doplňujúcu skúšku a ministerstvo schválilo ich žiadosť o prijatie do druhého ročníka. Pred nástupom do živnostenských pracovní na šitie bielizne, šiat atď. museli dievčatá preukázať, že riadne absolvovali druhý ročník verejnej školy alebo školy s právom verejnosti. Pred nástupom do špeciálnych škôl odboru gazdinského museli preukázať, že riadne absolvovali druhý ročník verejnej školy alebo školy s právom verejnosti adekvátnej dvojročnej ženskej odbornej školy. Odlišné podmienky prijatia platili pre ročné

ženské povolania bolo ďalej obmedzené zdravotným stavom, predpismi o minimálnom a maximálnom počte žiačok, prednostným nárokom na prijatie, predpismi o počte mimoriadnych žiačok, prospechom, znalosťou vyučovacieho jazyka. Úľavy od prijímacích podmienok boli povolené len v mimoriadnych prípadoch po písomnom súhlase ministerstva školstva.³² Všetky typy odborných škôl pre ženské povolania vytvárali rozvrh vyučovacích hodín podľa potrieb nielen žiaka, ale aj pedagóga, a to s dôrazom na prax. Ťažké predmety sa preto v rozvrhu objavovali v ranných hodinách. Za žiadnych okolností takýto predmet nebol nasadený v poobedňajších hodinách.³³ Ovzdušie v triedach upravovala samostatná časť štatútu. Optimálna teplota v triedach mala byť udržiavaná medzi 18 až 20 stupňami.³⁴ Preverovanie vedomostí žiačok sa realizovalo písomne, avšak testy boli považované len za klasifikačnú pomôcku, a preto mala študentka dostať aspoň dva razy možnosť odpovedať aj ústne.³⁵ Úspešné ukončenie roka a zvládnutie štúdia završovala slávnosť spojená s odovzdaním vysvedčenia. Avšak záverečné vysvedčenie nebolo jediným druhom. S ohľadom na vzťah k škole a príčinu jeho vydania možno definovať viacero typov. Išlo o vysvedčenia *polročné* (vydávali sa na konci prvého polroka najmenej ročných škôl), *záverečné* (vydávali sa na konci školského roka, napr. v školách pre vedenie domácnosti, v ľudových dievčenských školách pokračovacích, školách pre vedenie domácnosti i na konci päťmesačnej kuchárskej školy), *dočasné* (vydávali sa dievčatám, ktorým bola povolená skúška opravná alebo doplňovacia), *frekventačné* (dostávali ich účastníčky kurzov ľudových a špeciálnych) a *pri odchode* (vydávali sa absolventkám živnostenských pracovných a všetkých ostatných špeciálnych škôl).³⁶ Poskytované vzdelanie nebolo

školy rodinné, odborné školy modistické, rodinné školy pre abiturientky stredných škôl a ďalšie. Žiačky s označením mimoriadne prijímali školy na základe povolenia ministerstva školstva. Ak išlo o účastníčky kurzov, podmienky vyplývali z organizačného štatútu príslušného kurzu. Normální organizační statut, ref. 7, s. 41-44.

³² Žiadosti tohto typu sa museli predložiť ministerstvu do 15. júla daného roka. Na tento typ škôl bolo možné prijať aj cudzinky ako riadne i mimoriadne študentky, ale len s povolením ministerstva školstva.

³³ Rozloženie predmetov všetkých typov škôl sa vyznačovalo kompaktnosťou, keďže školy sa snažili o rovnomerné rozvrstvenie vyučovacích predmetov na celý týždeň. Ako príklad možno uviesť telesnú výchovu. Do rozvrhu nebola nikdy umiestnená poobede. Medzi vyučovaním doobeda a poobede musela mať žiačka aspoň hodinovú prestávku na obed. Vyučovacia hodina trvala 50 minút. Dni voľna, okrem hlavných prázdnin, boli nedeľa, sviatky a pamätné dni Československej republiky. Podľa paragrafu 1. a 2. zákona č. 65 z 3. apríla 1925 to boli 28. september a 28. október; 1. november; 8. december; 6. január, 1. máj. Riaditeľ mal vo svojej kompetencii udeliť celkovo dva dni voľna. Obvykle boli takto udelené dni voľna využívané na exkurzie a výlety.

³⁴ Vyučovacie miestnosti, resp. priestory školy museli byť pravidelne čistené, vetrané a upratované. Hygienické zariadenia mali byť nielen vetrané a čistené, ale podľa nariadenia ministerstva školstva občas aj dezinfikované. Každý druhý rok sa malo v škole vymaľovať.

³⁵ Z hľadiska klasifikácie žiactva sa hodnotilo správanie takto: veľmi dobré (1); dobré (2); zákonné (3); nie dosť zákonné (4); nezákonné (5). Prospech z jednotlivých predmetov: výborný (1); chváľitebný (2); dobrý (3); dostatočný (4); nedostatočný (5). Záverečnú časť tvoril tzv. celkový výsledok: výborný (1); chváľitebný (2); dobrý (3); dostatočný (4); nedostatočný (5). Normální organizační statut, ref. 7, s. 37-40.

³⁶ Pri živnostenských pracovniach pre šitie šiat sa vkladali do vysvedčenia vety – napr. pre územie slovenské a podkarpatské sa uvádzalo: „Toto vysvedčenie nahradzuje na základe paragrafu 19, odst. 3 zákona zo dňa 10. októbra 1924 č. 259 zberky (živnostenský zákon pre územie Slovenska

úplne bezplatné. Žiačky platili rozličné druhy poplatkov, napr. zápisné, školné, príspevok na učebné pomôcky, poplatky na náklady, zálohu na úhradu škôd na náradí, príspevok na úrazové poistenie, príspevok na poistenie proti škodám vzniknutým krádežou a stravné. Výšku a hlavne druh poplatku vyberaného školou stanovovalo kuratórium príslušného vzdelávacieho zariadenia a následne schvaľovalo ministerstvo školstva.³⁷

Z celkového pohľadu možno konštatovať, že odborné školy pre ženské povolania boli dôležitou súčasťou vzdelávacieho systému. Ich spoločenská obľúbenosť viedla k rýchlemu rozširovaniu rôznorodých kategórií tohto typu škôl. Obsahom poskytovaného vzdelania, či už dennou formou, alebo prostredníctvom rozličných kurzov, prispievali nielen na území Slovenska k širšiemu uplatneniu žien na trhu práce. Poskytované praktické vedomosti tak pomáhali väčšej ekonomickej samostatnosti a nezávislosti žien v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

a Podkarpatskej Rusi) a vládneho nariadenia z dňa 28. apríla 1925 č. 93 zbierky preukaz riadneho dokončenia učebného pomeru (tovarišský list, poprípade tovarišskú skúšku), keď ženy ohlasujú živnosť odevnícku, obmedzenú na ženské a detské šaty.“ Tento text doložky bol obsiahnutý vo vládnom nariadení z 28. apríla 1925 č. 93 zbierky a vymedzoval zásady, podľa ktorých museli byť organizované živnostenské školy, ktorých vysvedčenia nahradzovali preukaz riadneho ukončenia učebného pomeru. Remeselné živnosti prevádzkované ženami v zmysle paragrafu 19 odseku 2 zákona č. 259/1924 boli napr. vyšívanie zlatom, striebrom a perlami, modistická živnosť, výroba umelých kvetín atď.

³⁷ Žiadosti museli byť okolkované. Listiny, ktoré si pri tomto type školy vyžadovali kolok, boli napr. žiadosti o prijímanie žiačok, žiadosti o ubytovanie, žiadosti o štipendium, žiadosti o vykonanie skúšky, žiadosti o vysvedčenia atď.